

«Έλα, σταμάτα!» σχεδόν της φώναξε ο Φώτης. «Μπας και ξέχασες τι της λέγαμε τόσο καιρό τώρα;»

«Όλα μπορεί να αλλάξουν...» – ήρεμα μίλησε ο Μήτια.

«Πώς;» ρώτησε η Έλλη.

«Λοιπόν, θα ήθελα να σας διαβάσω μια ιστορία».

«Μα για παραμύθια είμαστε;» – μήπως προσβλήθηκε ο Μίμης, που στο πάνω χείλος του είχε ήδη φυτρώσει ένα σκουρόχρωμο χνούδι;

«Δεν είναι παραμύθι... Την αφηγείται ένας νεαρός Ρώσος, Μίσκιν τον λέγανε», ο Μήτια ξεφύλλισε ένα βιβλίο με κιτρινωμένες σελίδες. «Μια μικρή ιστορία μέσα σε ένα μεγάλο μυθιστόρημα...»

«Ο Ηλίθιος», συλλάβισε ο Μίμης και σιγογέλασε.

«Ντοστογιέφσκι...» – κι η Έλλη κοιτούσε το εξώφυλλο του βιβλίου. «Τον έχω ακουστά...»

«Λοιπόν, αρχίζω», είπε ο Μήτια.

«Μα η Λιούπα κι εμείς τι σχέση έχουμε με έναν Ηλίθιο;» – η Ελπίδα προσπάθησε να βολευτεί πιο άνετα στο χαμηλό σκαμνάκι.

Ο Μήτια αγνόησε την ερώτησή της. Είχε ξεκινήσει να διαβάζει...

* * *

[...] Εκεί ήταν όλο παιδιά, και γω όλο το διάστημα βρισκόμουν κει κάτω με παιδιά, μονάχα παιδιά είχα παρέα μου. Ήταν τα παιδιά εκείνου του χωριού, όλο το τσούρμιο που πήγαινε σχολείο. Εγώ... όχι πως τους έκανα μάθημα· ω, όχι· για τα μαθήματα είχαν το δάσκαλο του χωριού, τον Ζυλ Τιμπό· δεν αποκλείεται κάτι να τους έμαθα κιόλας, μα τον περισσότερο καιρό

ήμουν έτσι... ήμουν μαζί τους, παρέα τους κι όλα μου τα τέσσερα χρόνια πέρασαν έτσι. Δεν μου χρειαζόταν τίποτ' άλλο. Τους τα 'λεγα όλα, δεν τους έκρυβα τίποτα. Οι πατεράδες τους κι οι συγγενείς τους θυμώσανε μαζί μου όλοι τους γιατί στο τέλος είχε καταντήσει να μην μπορούν τα παιδιά να κάνουν χωρίς εμένα κι όλο μαζεύονταν γύρω μου κι ο δάσκαλος του χωριού κατάντησε να γίνει κι αυτός ο χειρότερος εχθρός μου. Απόχτησα πολλούς εχθρούς εκεί κάτω κι η μοναδική αιτία ήταν τα παιδιά. Και τι φοβόνταν όλοι τους τόσο πολύ; Σ' ένα παιδί μπορείς όλα να τα λες – όλα· πάντοτε μου 'κανε κατάπληξη σαν σκεφτόμουν πόσο λίγο ξέρουν οι μεγάλοι τα παιδιά – ακόμα κι οι μανάδες κι οι πατεράδες τα δικά τους τα παιδιά. Απ' τα παιδιά δεν πρέπει τίποτα να κρύβει κανείς με τη δικαιολογία πως είναι μικρά κι είναι νωρίς γι' αυτά να ξέρουν· τι θλιβερή κι άτυχη σκέψη! Και πόσο έντονα το αντιλαμβάνονται τα ίδια τα παιδιά πως οι πατεράδες τους τα 'χουν για πολύ μικρά και νομίζουν πως δεν καταλαβαίνουν τίποτα ενώ εκείνα όλα τα καταλαβαίνουν. Οι μεγάλοι δεν ξέρουν πως ένα παιδί, ακόμα και στην πιο δύσκολη υπόθεση, μπορεί να δώσει μια εξαιρετικά χρήσιμη συμβουλή. Ω, Θεέ μου! Όταν σας κοιτάζει κείνο τ' ομορφούλικο πουλάκι, εύπιστα κι ευτυχισμένα, είναι ντροπή να το ξεγελάσετε! Αν τα ονομάζω πουλάκια είναι γιατί δεν υπάρχει τίποτε καλύτερο στον κόσμο από ένα πουλάκι. Εδώ που τα λέμε, αν θύμωσαν τότε όλοι στο χωριό μαζί μου, ήταν εξαιτίας ενός περιστατικού... Όσο για τον Τιμπό, αυτός με ζήλευε, αυτό ήταν όλο· στην αρχή δώσ' του και κούναγε το κεφάλι του κι απορούσε πώς γινόταν και τα παιδιά καταλάβαιναν όλα όσα τους έλεγα, ενώ σαν τουςμίλαγε εκείνος δεν καταλάβαιναν τίποτα σχεδόν, κι ύστερα άρχισε να με κοροϊδεύει όταν του είπα πως κι οι δυο μας εμείς δε θα μπορέσουμε να τους μάθουμε τί-

ποτα μα θα 'χουμε πολλά να διδαχτούμε απ' τα παιδιά. Μου είναι αδύνατο να καταλάβω πώς μπόρεσε και με ζήλευε και με συκοφαντούσε ενώ κι ο ίδιος ζούσε με τα παιδιά! Τα παιδιά γιατρεύουν την ψυχή. [...] Στην αρχή τα παιδιά μ' αντιπαθούσανε· ήμουν τόσο μεγάλος, είμαι πάντοτε... θέλω να πω, δύσκολα κάνω παρέες, είμαι άγαρμος· ξέρω πως είμαι κι άσκημος... και τέλος ήταν και τ' άλλο: ήμουν, βλέπετε, ξένος. Στην αρχή τα παιδιά με κοροϊδεύανε κι ύστερα άρχισαν να με πετροβολάνε κιόλας, όταν πήραν είδηση πως φίλησα τη Μαρί. Κι όμως εγώ μονάχα μια φορά τη φίλησα... Όχι, μη γελάτε [...] – εδώ δεν ήταν καθόλου έρωτας. Αν ξέρατε πόσο δυστυχημένο ήταν εκείνο το πλάσμα, θα το λυπόσασταν κι εσείς το ίδιο όπως και γω. Η Μαρί ήταν απ' το χωριό μας. Η μάνα της ήταν πολύ γριά και στο μικρό, σαραβαλιασμένο της σπιτάκι με τα δυο παράθυρα είχε κάνει το ένα παράθυρο μαγαζάκι ύστερ' από άδεια των αρχών, δηλαδή θέλω να πω απ' το παράθυρο εκείνο της είχαν επιτρέψει να πουλάει κορδόνια, κλωστές, καπνό, σαπούνι, όλο μικροπραμάτειες της πεντάρας· έτσι έβγαζε το ψωμί της. Ήταν άρρωστη κι όλο πρήζονταν τα πόδια της, τόσο που καθόταν όλη την ώρα στην καρέκλα της. Η Μαρί ήταν κόρη της, κάπου είκοσι χρονώ, λεπτή κι αδυνατούλα· από καιρό τώρα είχε αρχίσει και την έτρωγε η φυματίωση, αυτή όμως εξακολουθούσε και πήγαινε στα σπίτια και δούλευε με το μεροκάματο – κι έκανε βαριές δουλειές, σφουγγαρίσματα, μπουγάδες, σκούπιζε τις αυλές, καθάριζε τους σταύλους. Ένας περαστικός Γάλλος παραγγελιοδόχος την ξελόγιασε και την πήρε μαζί του και σε μια βδομάδα την παράτησε στο δρόμο και το 'σκασε κρυφά. Αυτή γύρισε σπίτι ζητιανεύοντας, καταλερωμένη, κουρελιασμένη, με σκισμένα παπούτσια· περπάταγε πεζή όλη κείνη τη βδομάδα, πέρναγε τις νύχτες της στα χωράφια κι άρπαξε

ένα γερό κρουολόγημα. Τα πόδια της ήταν πληγιασμένα, τα χέρια της πρηστήκανε και σκάσανε. Εδώ που τα λέμε, και πριν απ' αυτό, δεν θα μπορούσες να την πεις όμορφη· μοναχά τα μάτια της ήταν ήρεμα, καλόκαρδα, αθώα. Ήταν τρομερά λιγομίλητη. Μια φορά, πριν γίνει αυτό, εκεί που δούλευε έπιασε το τραγούδι κι όλοι παραξενεύτηκαν και βάλανε τα γέλια: «Η Μαρί τραγουδάει! Πώς; Η Μαρί τραγουδάει!» και κείνη τα 'χασε και δεν ξανάβγαλε μιλιά ποτέ της. Τότε ακόμα της φέρνονταν με καλοσύνη, μα σαν γύρισε άρρωστη και βασανισμένη, κανένας δεν της έδειξε συμπόνια! Τι σκληροί που είναι σε τέτοιες περιπτώσεις οι άνθρωποι! Τι καταθλιπτικές που είναι οι αντιλήψεις τους! Η μάνα της, πρώτη αυτή, τη δέχτηκε με κακία και περιφρόνηση: «μ' αυτό που 'κανες με ατίμασες». Πρώτη αυτή την άφησε να τη φτύσουν όλοι τη Μαρί: όταν άκουσαν στο χωριό πως γύρισε η Μαρί, τρέξαν όλοι να τη δουν και δεν έμεινε άνθρωπος σχεδόν σ' όλο το χωριό που να μην τρέξει στις γριάς: γέροι, παιδιά, γυναίκες, κοπέλες, όλοι τους – ένα βιαστικό και λαίμαργο μπουλούκι. Η Μαρί ήταν πεσμένη στο πάτωμα, μπροστά στα πόδια της γριάς, πεινασμένη, με σκισμένα ρούχα κι έκλαιγε. Όταν καταφτάσαν όλοι τρέχοντας, η Μαρί πάσκισε να κρυφτεί μες στα ξεχτένιστα μαλλιά της κι είχε λες κολλήσει μπρούμυτα στο πάτωμα. Όλοι ένα γύρω την κοιτάζανε σα να 'ταν κανένα ερπετό· οι γέροι της ρίχναν άδικο και τη μαλώναν, οι νέοι την κοροΐδευαν κι όλες οι γυναίκες τη βρίζανε, της ρίχναν άδικο, την κοιτάζανε με περιφρόνηση, λες και βλέπανε καμιάν αράχνη. Η μάνα τα επέτρεψε και γίνανε όλ' αυτά, καθόταν κι η ίδια μπροστά, κούναγε το κεφάλι της και τα επιδοκίμαζε. Η μάνα κείνο τον καιρό ήταν κιόλας πολύ άρρωστη, σχεδόν ετοιμοθάνατη· πραγματικά σε δυο κιόλας μήνες πέθανε. Ήξερε πως ζύγωνε το τέλος της κι ωστόσο δεν της πέρασε απ' το νου

να συχωρέσει την κόρη της ως την τελευταία στιγμή, ούτε λέξη δεν της έλεγε μάλιστα, την έδιωχνε να κοιμηθεί στο χαγιάτι, μήτε που της έδινε καθόλου να φάει. Έπρεπε να βάζει συχνά τ' άρρωστα πόδια της σε ζεστό νερό· η Μαρί της έπλενε κάθε μέρα τα πόδια και την πρόσεχε: αυτή δεχόταν όλες τις περιποιήσεις της σιωπηλά και μήτε μια λέξη τρυφερή δεν της είπε. Η Μαρί τα υπόμενε όλα, και γω αργότερα, όταν γνωρίστηκα μαζί της, παρατήρησα πως κι αυτή η ίδια τα επιδοκίμαζε όλ' αυτά κι η ίδια θεωρούσε τον εαυτό της για το χειρότερο παλιοθήλυκο του κόσμου. Όταν η γριά κρεβατώθηκε πια για καλά, ήρθαν και την περιποιόνταν οι γριές του χωριού μια-μια με τη σειρά – έτσι τα 'χουν κανονισμένα εκεί κάτω. Τότε πάψανε πια εντελώς να δίνουν φαί στη Μαρί και στο χωριό τη διώχνανε όλοι και κανένας δεν ήθελε να της δώσει ούτε δουλειά, όπως γινόταν άλλοτε. Όλοι, λες και τη φτύνανε, κι οι άντρες πάψανε πια να τη βλέπουν σα γυναίκα και δώσ' του και της λέγανε βρομόλογα. Καμιά φορά, πολύ σπάνια, όταν πίναν και μεθάγανε τις Κυριακές, της ρίχναν τίποτε πενταροδεκάρες για να σπάσουν κέφι, τις ρίχνανε μες στα χώματα. Η Μαρί τις μάζευε χωρίς να λέει τίποτε. Από τότε κιόλας άρχισε να φτύνει αίμα. Τέλος, τα σκισμένα της ρούχα κουρελιάστηκαν πια ολότελα, τόσο που ντρεπότανε να βγει στο χωριό: όσο για παπούτσια, απ' τη μέρα που γύρισε, περπάταγε όλη την ώρα ξυπόλητη. Τότε ήταν ίσα-ίσα που, ιδιαίτερα τα παιδιά, όλο το τσούρμο –θα 'ταν πάνω από σαράντα σκολιαρόπαιδα– άρχισαν και την κορόιδευαν και της πέταγαν μάλιστα και λάσπες. Η Μαρί πήγε και παρακάλεσε ένα βοσκό να την αφήσει να βόσκει τις γελάδες του, ο βοσκός όμως την έδιωξε. Τότε κι εκείνη χωρίς την άδειά του, άρχισε κι έφευγε μαζί με το κοπάδι και μονάχα σαν βράδιαζε ξαναγύριζε στο σπίτι. Επειδή έφερνε πολύ όφελος στον βοσκό κείνος της

έδινε και τίποτα απομεινάρια απ' το φαί του, τυρί, ψωμί. Αυτό το θεωρούσε μεγάλη καλοσύνη του. Όταν πέθανε η μάνα, ο πάστορας δεν ντράπηκε να εξευτελίσει τη Μαρί μπροστά σ' όλο τον κόσμο μες στην εκκλησία. Η Μαρί στεκόταν πίσω απ' το φέρετρο, έτσι όπως ήταν μες στα κουρέλια της κι έκλαιγε. Μαζεύτηκε πολύς κόσμος να δει πώς θα κλαίει η Μαρί και πώς θα πηγαίνει πίσω απ' το φέρετρο. Τότε ο πάστορας –ήταν ακόμα νέος κι όλη του η φιλοδοξία ήταν να γίνει μεγάλος ιεροκήρυκας– γύρισε στο εκκλησίασμα κι έδειξε τη Μαρί: «Ιδού η αιτία του θανάτου της εντίμου αυτής γυναικός (κι ήταν ψέματα γιατί η γριά δυο χρόνια πριν πάλευε με την αρρώστια), ιδού αυτή ισταμένη ενώπιόν σας και μη τολμώσα να υψώσει τους οφθαλμούς, διότι την έχει στιγματίσει ο δάκτυλος του Θεού· ιδού αυτή γυμνόπους και ρακένδυτος – παράδειγμα δι' εκείνους οίτινες απώλεσαν τας ηθικάς αυτών αρχάς! Ποία είναι λοιπόν αυτή; Είναι η κόρη της!» και συνέχισε στον ίδιο τόνο. Και, φανταστείτε, αυτή η προστυχιά άρεσε σχεδόν σε όλους τους, μα... εδώ έγινε μια περίεργη ιστορία· εδώ μπήκαν στη μέση τα παιδιά, γιατί τότε τα παιδιά ήταν κιόλας με το μέρος μου κι αρχίσανε ν' αγαπάνε τη Μαρί. Να πώς έγιναν όλ' αυτά: Μου ήρθε η επιθυμία να βοηθήσω κατά κάποιον τρόπο τη Μαρί· έπρεπε το δίχως άλλο να της δώσω χρήματα, χρήματα όμως δεν είχα κει κάτω ούτε καπίκι. Είχα μια μικρή καρφίτσα μ' ένα μπριλάντι και την πούλησα σ' ένα μεταπράτη· γύριζε τα χωριά και πούλαγε παλιά ρούχα. Μου 'δωσε οχτώ φράγκα κι η καρφίτσα κόστιζε πάνω από σαράντα. Πολύ καιρό πάσχιζα να συναντήσω τη Μαρί μόνη της. Τελικά συναντηθήκαμε έξω απ' το χωριό, στο μονοπάτι της πλαγιάς, κοντά σ' ένα φράχτη, πίσω από 'να δέντρο. Εκεί της έδωσα τα οχτώ φράγκα και της είπα να τα φυλάξει γιατί εγώ δε θα 'χω άλλα πια κι ύστερα τη φίλησα και της είπα να

μη βάλει με το νου της πως είχα κανένα κακό σκοπό και πως τη φιλάω όχι γιατί είμαι ερωτευμένος μαζί της μα γιατί τη λυπάμαι πολύ και εγώ από μιας αρχής δεν τη θεώρησα ποτέ μου ένοχη στο παραμικρό, μα πάντα την είχα μονάχα για δυστυχισμένη. Πολύ το 'θελα να την παρηγορήσω κιόλας εκείνη τη φορά και να την κάνω να πιστέψει πως δεν πρέπει να θεωρεί τον εαυτό της τόσο τιποτένιο μπροστά στους άλλους, φαίνεται όμως πως εκείνη δεν κατάλαβε. Αυτό το πρόσεξα αμέσως σχεδόν μόλο που εκείνη όλη την ώρα σώπαινε και στεκόταν μπροστά μου, κοίταζε χάμω και φαινόταν να ντρέπεται τρομερά. Όταν τέλειωσα μου φίλησε το χέρι και γω αμέσως της πήρα το χέρι κι ήθελα να το φιλήσω, εκείνη όμως βιάστηκε να το τραβήξει. Ξάφνου, εκείνη τη στιγμή, μας πήρανε είδηση τα παιδιά, ένα ολάκερο τσούρμο· αργότερα έμαθα πως από καιρό με παρακολουθούσαν. Άρχισαν να σφυρίζουν, να χτυπάνε παλαμάκια και να γελάνε. Η Μαρί το 'βαλε στα πόδια. Έκανα να τους μιλήσω, εκείνα όμως αρχίσανε και μου πετάγαν πέτρες. Την ίδια κείνη μέρα όλοι το μάθανε, όλο το χωριό· όλοι τα βάλανε και πάλι με τη Μαρί. Τώρα πια δεν τη χωνεύανε δυο φορές χειρότερα. Άκουσα, μάλιστα, πως θέλανε να την καταδικάσουν σε κάποια τιμωρία, δόξα τω Θεώ όμως το πράγμα πέρασε και δεν έγινε τίποτα· τα παιδιά ωστόσο δεν την άφηναν σε χλωρό κλαρί, την κοροϊδεύανε χειρότερα από πριν· της πετάγανε λάσπες, την κυνηγούσαν κι αυτή έτρεχε να τους ξεφύγει και τ' άρρωστο στήθος της λαχάνιαζε, κοβόταν η ανάσα της και κείνα δώσ' του και την παίρναν στο κατόπι και φωνάζανε και τη βρίζανε. Μια φορά μάλιστα όρμησα να τα δείρω. Ύστερα άρχισα να τους μιλάω, τουςμίλαγα κάθε μέρα, όποτε μου τύχαινε ευκαιρία. Τα παιδιά ήταν φορές που σταματάγανε και μ' ακούγανε, μόλο που συνέχιζαν ακόμα και βρίζανε. Έκατσα και τους διηγήθηκα πόσο

δυστυχημένη είναι η Μαρί. Σε λίγο πάψανε να βρίζουν κι αρχίσανε να σκορπίζουν αμίλητα. Σιγά-σιγά αρχίσαμε και κουβεντιάσαμε και γω δεν τους έκρυβα τίποτα· τους τα διηγήθηκα όλα. Τα παιδιά μ' ακούγανε με μεγάλη περιέργεια και σε λίγο αρχίσανε και λυπόνταν τη Μαρί. Μερικά παιδιά, σαν τη συναντάγανε στο δρόμο, αρχίσαν και της λέγαν καλημέρα με πολλή καλοσύνη. [...] Μια φορά, δυο μικρά κορίτσια οικονομήσανε λίγο φαΐ, πήγανε και της το δώσανε κι ύστερα ήρθαν και μου το 'πανε. Λέγανε πως η Μαρί έβαλε τα κλάματα και πως αυτές πολύ την αγαπάνε τώρα. Σε λίγο άρχισαν και την αγαπούσαν κι όλα τ' άλλα παιδιά και μαζί με κείνην άρχισαν ξαφνικά να αγαπάνε και μένα. Άρχισαν κι έρχονταν συχνά να με δούνε κι όλο με παρακαλούσανε να τους πω μιαν ιστορία· έχω την εντύπωση πως τους έλεγα όμορφες ιστορίες, γιατί τους άρεσε πολύ να μ' ακούνε. [...] Τη Μαρί τη φίλησα δυο βδομάδες πριν πεθάνει η μάνα της. Όταν λοιπόν ο πάστορας έκανε το κήρυγμά του, όλα τα παιδιά ήταν κιόλας με το μέρος μου. Εγώ τους διηγήθηκα αμέσως και τους εξήγησα αυτό που 'χε κάνει ο πάστορας. Όλα τα παιδιά θυμώσανε μαζί του. [...] Στο χωριό όμως, όλοι τα μάθανε αμέσως όλα και τότε ήταν που αρχίσανε και με κατηγοράγανε πως είχα χαλάσει τα παιδιά. Ύστερα όλοι μάθανε πως τα παιδιά αγαπάνε τη Μαρί και κατατρόμαξαν· η Μαρί όμως ήταν πια ευτυχημένη. Οι πατεράδες απαγορεύανε στα παιδιά ακόμα και να συναντούν τη Μαρί, τα παιδιά όμως πήγαιναν και τη βλέπαν κρυφά στο κοπάδι της [...]· της πηγαίνανε καλούδια και μερικά πήγαιναν μόνο και μόνο για να την αγκαλιάσουν, να τη φιλήσουν και να της πουν: «Σε αγαπάμε, Μαρί!» κι ύστερα να ξαναφύγουν τρέχοντας για το χωριό. Η Μαρί παραλίγο να χάσει το μυαλό της από μια τέτοια αναπάντεχη ευτυχία. Μήτε σ' όνειρό της δεν το 'χε δει αυτό· ντρεπόταν και

χαιρόταν και, το κυριότερο, των παιδιών τους άρεσε, ιδιαίτερα των κοριτσιών, να τρέχουν και να τη βρίσκουν για να της πούνε πως εγώ την αγαπώ και τους μιλάω πολύ γι' αυτήν. Της διηγήθηκα πως εγώ ήμουν εκείνος που τους τα είπε όλα και πως τώρα αυτά την αγαπάνε και τη λυπούνται και θα την αγαπάνε πάντα. [...] Και πόση λεπτότητα, τι τρυφεράδα που 'χαν αυτές οι μικρές καρδούλες: [...] Της βρήκαν και παπούτσια και κάλτσες κι ασπρόρουχα, ακόμα και κάποιο φουστάνι· πώς τα καταφέρανε; Μου ήταν αδύνατο να καταλάβω· όλο το τσούρμο δούλευε μαζί. Όταν τους ρώταγα, τα παιδιά δεν απαντούσαν τίποτα, μονάχα γελάγανε χαρούμενα και τα μικρά κορίτσια χτύπαγαν παλαμάκια και με φιλούσαν. Ήταν μάλιστα φορές που 'θελα να πάω κρυφά για να δω τη Μαρί. Ήταν πια πολύ άρρωστη και μόλις-μόλις περπάταγε. Τελικά έπαψε εντελώς να δουλεύει στου βοσκού, παρ' όλα αυτά όμως έφευγε κάθε πρωί μαζί με το κοπάδι. Καθόταν παράμερα· εκεί υπήρχε, σ' έναν σχεδόν κάθετο βράχο, μια προεξοχή. Η Μαρί καθόταν στη μέση μέσα γωνία, εκεί που δεν την έβλεπε κανείς, καθόταν πάνω στην πέτρα κι έμενε κει ασάλευτη όλη σχεδόν τη μέρα, από το πρωί ως την ώρα που 'φευγε το κοπάδι. Ήταν πια τόσο αδυνατισμένη απ' την αρρώστια, που την περισσότερη ώρα καθόταν με τα μάτια κλειστά, με το κεφάλι ακουμπισμένο στο βράχο και μισοκοιμόταν, ανασαίνοντας βαριά. Το πρόσωπό της είχε γίνει σα σκελετός κι ο ιδρώτας έσταζε απ' το μέτωπο και τα μελίγγια της. Έτσι την έβρισκα πάντα. Ερχόμουν για ένα λεπτό· και γω δεν ήθελα να με δουν. Μόλις έφτανα, η Μαρί ανασκιρτούσε, άνοιγε τα μάτια της κι άρχιζε να μου φιλάει τα χέρια. [...] Όλη την ώρα που καθόμουν κοντά της, έτρεμε κι έκλαιγε· η αλήθεια είναι πως μερικές φορές κάτι πάσκιζε να πει, μα ήταν δύσκολο να την καταλάβεις. Ώρες ώρες ήταν σαν τρελή,

τρομερά ταραγμένη κι ενθουσιασμένη. Ήταν φορές που έρχονταν και τα παιδιά μαζί μου. Στις περιπτώσεις αυτές, στέκονταν συνήθως λίγο πιο κάτω και μας φύλαγαν από κάποιον κι από κάτι, κι αυτό τους έδινε εξαιρετική ευχαρίστηση. Όταν φεύγαμε, η Μαρί έμενε και πάλι μονάχη της, ακίνητη όπως και πριν, έχοντας κλειστά τα μάτια και το κεφάλι της ακουμπισμένο στο βράχο· ίσως κάτι να ονειρευόταν. Ένα πρωί δεν είχε πια τη δύναμη να πάει ως το κοπάδι κι έμεινε στο άδειο σπίτι της. Τα παιδιά το μάθανε αμέσως και σχεδόν όλα πήγαν εκείνη τη μέρα να τη δουν. Η Μαρί κειτόταν στο κρεβάτι μόνη, ολομόναχη. Δυο μέρες την περιποιόνταν μονάχα τα παιδιά που έρχονταν και τη βλέπανε ένα-ένα με τη σειρά, ύστερα όμως, όταν μαθεύτηκε στο χωριό πως η Μαρί είναι πραγματικά στα τελευταία της, τότε άρχισαν και πήγαιναν οι γριές στο σπίτι της και τη φροντίζαν με βάρδιες. Αν δεν κάνω λάθος, φαίνεται πως στο χωριό άρχισαν και τη λυπόνταν τη Μαρί, τουλάχιστον τα παιδιά δεν τα εμποδίζανε ούτε τα μαλώνανε σαν πρώτα. Η Μαρί όλη την ώρα βρισκόταν σε λήθαργο κι ο ύπνος της ήταν ταραγμένος: έβηχε τρομερά. Οι γριές διώχνανε τα παιδιά, εκείνα όμως έρχονταν τρέχοντας στο παράθυρο, καμιά φορά μοναχά για ένα λεπτό, να πουν μονάχα: «Καλημέρα, αγαπημένη μας Μαρί!». Κι εκείνη μόλις τα 'βλεπε ή τα 'κουγε, ζώηρευε, κι αμέσως, χωρίς ν' ακούει τις γριές, πάσχιζε να ανασηκωθεί στον αγκώνα της και τους κούναγε το κεφάλι, ευχαριστώντας τα. Τα παιδιά, όπως και πρώτα, της φέρνανε καλούδια, αυτή όμως δεν έτρωγε σχεδόν τίποτα. Εξαιτίας των παιδιών, σας βεβαιώ πως πέθανε σχεδόν ευτυχισμένη. Η αγάπη των παιδιών την έκανε και ξέχασε τις μαύρες συμφορές της. [...] Εκείνα, σαν πουλάκια, χτυπάγανε με τα μικρά τους φτερά στα παράθυρά της και της φωνάζανε κάθε πρωί: «Σ' αγαπάμε, Μαρί!». Η Μαρί πέθανε πολύ γρήγο-

ρα. Νόμιζα πως θα ζούσε πολύ περισσότερο. Την παραμονή του θανάτου της, λίγο πριν πέσει ο ήλιος, πέρασα να τη δω· νομίζω πως με γνώρισε και γω για τελευταία φορά της έσφιξα το χέρι. Πόσο αποσκελετωμένο είχε γίνει το χέρι της! Και ξαφνικά τ' άλλο πρωί, έρχονται και μου λένε πως η Μαρί πέθανε. Τότε πια ήταν αδύνατον να τα συγκρατήσεις τα παιδιά. Της στολίσανε όλο το φέρετρο με λουλούδια και της φόρεσαν ένα στεφάνι στο κεφάλι. Ο πάστορας στην εκκλησία δεν είπε πια τίποτε κακό για τη νεκρή, μα και στην κηδεία ήταν πολύ λίγος ο κόσμος, έτσι μονάχα από περιέργεια είχαν έρθει μερικοί, μα όταν ήρθε η ώρα να πάρουν το φέρετρο, τα παιδιά όρμησαν όλα μαζί για να το σηκώσουν εκείνα. Επειδή δεν μπορούσαν να το σηκώσουν μόνα τους, βοηθούσαν, όλο τρέχαν πίσω απ' το φέρετρο και κλαίγανε. Από τότε, το μικρό μνήμα της Μαρί έγινε το προσκύνημα των παιδιών. Το στολίζουν κάθε χρόνο με λουλούδια, γύρω γύρω έχουν φυτέψει τριανταφυλλιές...

* * *

Ο Μήτια σταμάτησε να διαβάζει. Η φωνή του σχεδόν ραγισμένη πια...

«Ως εδώ», είπε κι έκλεισε το βιβλίο, το ακούμπησε κάπου εκεί δίπλα· δεν σήκωσε το βλέμμα να κοιτάξει τα παιδιά, το έστρεψε προς τη φωτιά, το κούτσουρο είχε τις αποχρώσεις μιας κρυμμένης φλόγας.

Και το παρόν αγωνιζόταν να τινάξει από πάνω του τις σκιές του παρελθόντος... Μα τα παλιά τα κηροπήγια ήταν εκεί, μαζί με τους τσεβρέδες και τα ασημένια τάσια. Εκεί και η συσκευή του τηλεφώνου, εκεί και το γουργουρητό του ηλεκτρικού ψυγείου, να φτάνει από τη διπλανή κουζί-